Impact Factor – 6.261 | Special Issue - 162 C | Mar. 2019 | ISSN – 2348-7143
UGC Approved Journal List No. 40705

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S
RESEARCH JOURNEY
Multidisciplinary International E-Research Journal

WOMEN EMPOWERMENT AND SCIENTIFIC CHANGE

- EXECUTIVE EDITOR OF THIS ISSUE -
Dinesh R. Jaronde

- CHIEF EDITOR -
Dr. Dhanraj T. Dhangar

Printed By : PRASHANT PUBLICATIONS, JALGAON

For Details Visit To : www.researchjourney.net

४५. **भारतीय स्त्रीयांच्या सक्षमीकरणात संविधानाचे योगदान** १३२
प्रा.मनोज सोनटक्के, प्रा.डॉ.मिलींद भगत

४६. **सक्षम महिला आणि राजकारण** १३५
प्रा. डॉ. विठ्ठल गो. चव्हाण

४७. **महिलांचे आर्थिक सबलीकरण एक विवेचन** १३७
प्रा. डॉ.अपर्णा अ. पाटील

४८. **मानवी अधिकार व महिला** १३९
डॉ. विजय टोंगे

४९. **स्त्री सक्षमीकरणाचा ऐतिहासिक आढावा** १४१
कु. प्रिया प्रकाशराव इंझळकर

५०. **ग्रामिण महिला व सक्षमिकरण क्षेत्रे** १४४
प्रा. डॉ. दिवाकर एन. कामडी

५१. **महिला आरोग्य प्रबोधन ही काळाची गरज** १४७
प्रा.डॉ.अर्चना आ. निखाडे

५२. **आधुनिक भारतातील एक महान सेवाव्रती : साधनाताई आमटे** १४९
प्रा. डॉ. लखपती वा. गायकवाड

५३. **स्त्रियांचे बदलते सामाजिक, राजकीय व कौटुंबिक स्वरूप** १५१
डॉ. सौ. एम. आर. वलीवकर

५४. **कायद्यातील तरतुदी व महिला सक्षमिकरण** १५३
डॉ.बी.व्ही.डोंगरे (पाटील)

५५. **नैतीकता आणि महिला सशक्तीकरण** १५६
डॉ. मोहन दे. वानखडे

५६. **महाराष्ट्राच्या राजकारणातील महिलांचा सहभाग** १५९
डॉ. किशोर उत्तमराव राऊत

५७. **महिला व राजकारण** १६२
प्रा. सौ. रायठक दिपमाला विश्वनाथ

५८. **कौटुंबिक कलह सोडविण्यांत महिला तक्रार निवारण केंद्राची भूमिका** १६४
प्रा. डॉ. साधना डी. वाघाडे

५९. **महिलांचे राजकारणात सहभाग** १६६
प्रा. डॉ. सुधाकर जावळे

६०. **आंबेडकरी विचारदृष्टी आणि स्त्री मुक्ती** १६९
प्रा.डॉ. युवराज श्रीराम मानकर

६१. **महिला सक्षमिकरण व कौटुंबिक हिंसाचार** १७३
प्रा. राजु दयारामजी चावके

६२. **अहिंसा : गांधीचींचा विचार आशय** १७५
डॉ. माधव लक्ष्मणराव सोनेकर

६३. **संत नरहरी सोनार** १७८
प्रा. डॉ. व्यंकटेश पोटफोडे

६४. **महिला सबलीकरण एक आव्हान** १८१
प्रा. डॉ. दीपक आनंदराव चौरपगार

६५. **महात्मा फुले यांचे शैक्षणिक विचार** १८३
प्रा.डॉ. गजानन रा. लोहवे

६६. **ग्रामीण पर्यटन : संधी व आव्हाने** १८६
प्रा. निलेश दे. हलामी

६७. **भारतीय अर्थव्यवस्थेवर काळया पैशाचा प्रभाव** १८८
प्रा.डॉ. जयेश मो. अवथरे

६८. **बालकांचे हक्क आणि भीक मागणारी रस्त्यावरील मुले** १९१
निलेश रामराव मगर

ISSN : 2348-7143 March 2019 **RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal**
Impact Factor (SJIF) - 6.261 | *Special Issue 162-C :* Women Empowerment & Scientific Change

महिला व राजकारण

प्रा. सौ. रायठक दिपमाला विश्वनाथ
समाजशास्त्र विभागप्रमुख
श्री संत जनाबाई शिक्षण संस्थेचे, कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, गंगाखेड, जि. परभणी

प्रस्तावना :

निसर्गात ज्यावेळी सजीवांची निर्मीती झाली त्यावेळी फक्त दोनच आधारावर झालेली आहे. नर (Male) आणि मादी (Female) असे आहे. या घटकामूळे मानवी लोकसंख्या समाजात वाढत आलेली आहे. पृथ्वीवरील प्रत्येक देशात पुरूष व महिला यांच्यात कोठे भेद आहेत तर कोठे समानता आढळून येते. कारण महिला दुबळया, कमकुवत, हिन असे गणले जाते. तर काही बाबतीत महिलाना समाजात कुंटुबांचा आधारस्तंभ, घराची शान बान, घरातील संस्कृतीची जपवणूक केली जाते.

भारतीय महिलांना समाजात नेहमीच दुय्यम स्थान दिले. तिच्या सामाजिक, शैक्षणिक, राजकीय, सांस्कृतीक जाणीवा खुरटून जाण्यासाठी अगदी शास्त्रशुध्दरित्या धर्माचा आधार घेऊन प्रयत्न करण्यात आलेले आहेत. स्वत:च्या अंगी क्षमता असूनही तिची जाणीव महिलांना कधीच झाली नाही. निर्णय प्रक्रियेतील तिचा सहभाग नाकारून तिचे विश्व चार भिंतीत बंदिस्त केले.

प्राचीन व मध्ययुगीन कालखंडामध्ये काही मोजक्याच स्त्रियांनी राजकारणात सहभाग नोंदविला. आधुनिक काळामध्ये ब्रिटीश साम्राज्यविरोधी झालेल्या निरनिराळया लढयामध्ये स्त्रियांनी सहभाग घेतला. हळूहळू भारतात प्रतिनिधीक राजकारणाची सुरूवात झाली व स्त्रियांच्या राजकीय जाणीवाचाही विकास होऊ लागला.

प्रत्येक लोकशाही राष्ट्राच्या विकासासाठी महिला नागरीकाचे राजकीय प्रक्रियेतील योगदान अत्यंत आवश्यक आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे :

१. महिला राजकारणाची पार्श्वभूमी अभ्यासणे.
२. महिलांचा विविध कालखंडातील राजकारणातील सहभाग अभ्यासणे.
३. स्थानिक स्वराज्य संस्था आणि राजकारणातील महिलांचा सहभाग अभ्यासणे.

संशोधन पध्दती :

प्रस्तूत संशोधन लेख लिहिण्यासाठी द्वितीय सामग्रीचा अवलंब करण्यात आलेला आहे. त्यामध्ये संदर्भ ग्रंथ, मासीके, नियतकालीकांचा व इंटरनेटवरील माहितीचा आधार घेण्यात आला आहे.

महिला राजकारणाची पार्श्वभूमी :

राजकीय क्षेत्रात स्त्रियांच्या पात्रतेबाबत तिच्या निर्णयक्षमतेबाबत पुरूष साशंक असतात. म्हणून आजपर्यंत तरी राजकारण ही पुरूषांची मक्तेदारी राहीली आहे. अन्य क्षेत्राच्या तुलनेत राजकारणात सत्ता व अधिकार यांचे केंद्रीकरण असल्यामूळे असेल पण जगात सर्वत्र राजकीय सत्तेत स्त्रियांना कमी प्रतिनिधीत्व आहे. भारतात या विषयावर चर्चा सुरू असताना त्याच सुमारास जागतीक पातळीवर स्त्रियांच्या राजकीय सहभागाच्या आवश्यकतेची चर्चा सुरू असतानाच संयुक्त राष्ट्र संघाने १९५२ साली स्त्रियांना राजकीय अधिकाराची सनद केली होती.तरीही या विषयाला महत्व दिले गेले नव्हते.

१९७४ मध्ये भारत सरकारद्वारे नियुक्त समितीने दिलेल्या समानतेच्या दिशेने (Towards Equality) या अहवालात ग्रामपंचायत आणि नगरपालीकामध्ये स्त्रियांना आरक्षण देण्यासंदर्भात शिफारस करण्यात आली होती. परंतु विधानसभा, राज्यसभा, संसदेच्या बाबतीत या समीतीने स्त्रियांच्या आरक्षणाला स्पष्ट विरोध केला होता.

महिला परीषदेच्या १९८५ सालच्या जाहिरनाम्याने या विषयाला पुष्टी दिली. जाहिरनाम्यात म्हटले गेले की, स्त्री समतेचा विचार प्रत्यक्षात येण्यासाठी स्त्रियांची पुरूषांच्या बरोबरीने सत्तेत भागीदारी असणे आवश्यक आहे. भारतात महाराष्ट्र, कर्नाटक व इतर काही राज्यांत जनता पक्षाने स्थानीक संस्थामध्ये २५ टक्के राखीव जागा स्त्रियांसाठी ठेवल्या. त्यानंतर स्त्रियांसाठी ३० टक्के जागा राखीव केल्या गेल्या. महिलांना मतदानाचा हक्क स्त्रियांची स्थिती सुधारण्यासाठी पुरेसा नाही. निर्णयकारी संस्थामध्ये स्त्रियांचा सहभाग असणे महत्वाचे आहे.

महिलांचा विविध कालखंडातील राजकारणातील सहभाग :

१. स्वांतत्र्यपूर्व काळ : स्वातंत्र्यपूर्व काळात भारतीय इतिहासात कर्तत्ववान महिलांची एक परंपरा आहे. ज्यांनी सामाजिक व राजकीय जीवन प्रभावित केले आहे. ज्याप्रमाणे शिवाजी महाराज यांना घडविणाऱ्या राजमाता जिजाईमाता, भारतीय समाजात शिक्षणाची ज्योत प्रज्वलीत करणाऱ्या भारतीय समाजातील पहिल्या शिक्षीका माता सावित्रीबाई फुले, भारतीय घटनेचे शिल्पकार व शिक्षणातील क्रांतीसुर्य भिमराव रामजी आंबेडकर यांना घडविणारी त्यांची आत्या आणि त्यांची पत्नी माता रमाई यांची मोलाची भुमीका आहे. त्याचप्रमाणे राणी लक्ष्मीबाई, अहिल्याबाई होळकर, मदर टेरीसा इ. महिलांनी भारतीय समाजात मोलाचे बदल किंवा परीवर्तन घडवून आणलेले दिसून येते. भारतीय स्वातंत्र्यलढयात व संविधान सभेत महत्वपूर्ण कार्य करणाऱ्या स्त्रियां म्हणून सरोजीनी नायडू, कमलादेवी चटोपाध्याय, राजकुमारी अमृता कौर, विजयालक्ष्मी पंडित, अरूणा असफअली अशी काही प्रतिनिधीक महिलाची नावे अग्रक्रमाने घेता येतील.

२. स्वांतत्र्योत्तर काळ : स्वांतत्र्योत्तर काळातही स्वत:च्या कुशाग्र बुध्दीमत्तेवर राजकीय क्षेत्रात स्वत:चे अस्तित्व निर्माण करणाऱ्या स्त्रिया म्हणून श्रीमती इंदिरा गांधी, सुषमा स्वराज, ममता बॅनर्जी, गिरीजा व्यास, श्रीमती सोनिया गांधी, श्रीमती प्रतिभा पाटील यांचा उल्लेख करावा लागेल.

यावरून आपल्याला भारतीय स्त्रियांचा राजकीय विकास झाला

Impact Factor – 6.261 | Special Issue - 162 C | Mar. 2019 | ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

UGC Approved Journal

Multidisciplinary International E-Research Journal

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- Universal Impact Factor (UIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

Publisher & Printer

PRASHANT PUBLICATIONS

Office : 3, Pratap Nagar, Shri Sant Dnyaneshwar Mandir Road,
Near Nutan Maratha College, Jalgaon- 425001.
Ph.: (0257) 2235520, 2232800. **Mob.:** 9665626717, 9421636460

www.prashantpublications.com | prashantpublication.jal@gmail.com

Price : ₹ 500/-